

DÖRT-ALTI YAŞLAR ARASINDAKİ ANAOKULU ÇOCUKLARININ DUYGUSAL YÜZ İFADESİYLE KENDİLERİNİ, ANNE-BABALARINI VE ÖĞRETMENLERİNİ ALGILAMASI

FOUR-SIX AGED PRESCHOOL CHILDREN'S PERCEPTION OF THEMSELVES THEIR TEACHERS AND PARENTS WITH EMOTIONAL FACIAL EXPRESSIONS

Eylem ÇELİK *, Belma TUĞRUL** ve S.Songül YALÇIN***

ÖZET: Bu araştırma, dört-altı yaş grubundaki çocukların kendilerini, öğretmenlerini ve anne-babalarını nasıl algıladıklarını tespit etmek amacıyla yapılmış kesitsel bir araştırmadır. Araştırma, dört-altı yaş grubundaki 96 çocukla sürdürülmüştür. Araştırmada, çocukların kendilerini, öğretmenlerini ve anne-babalarını algılayışlarını tespit etmek amacıyla, Cüceloğlu 1968 tarafından geliştirilen "mutlu, üzgün, şaşırılmış ve kızgın" yüz ifadeleri ve bunlara ek olarak "korkmuş" yüz ifadelerinin yer aldığı resimli kartlar kullanılmıştır. Her bir çocukla bireysel olarak çalışılmıştır. Çocuklara sırasıyla kendini, annesini, babasını ve ; öğretmenin algılanmasında, öğretmenlerini bu yüz ifadelerinden hangisiyle eşleştirdiği sorulmuştur. Araştırma 8 ay boyunca devam eden 8 tekrarlı bir araştırmadır.

Araştırma grubundaki çocukların kendilerini, anne-babalarını ve öğretmenlerini tanımlamada "mutlu" yüz ifadesini daha fazla tercih ettikleri gözlenmiştir

Çocukların kendileri için tercih ettikleri yüz ifadeleri ile anneleri, babaları ve öğretmenleri için seçtikleri yüz ifadeleri arasında da tutarlılık olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet, çocukların kendilerini, anne-babalarını algılamada önemli bir değişken olarak gözlenirken cinsiyetler arasında bir farklılık gözlenmemiştir. Çocukların yaşı büyüdükçe, olumlu "mutlu" algılamada bir artış gözlenmiştir. Anne ve babanın öğrenim durumu sadece çocuğun kendi ile ilgili algısında etkili bulunmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yüz ifadeleri, algılama, duygular, okulöncesi, öğretmen, ebeveyn

ABSTRACT: This research is a cross-sectional research aiming to determine how four-six years old children perceive themselves, their parents and teachers. In this research, it is tried to determine whether the children's perception of themselves. 96 children attended this research. To determine the children's perceptions of themselves, their parents and teachers picture cards on which there are happy, sad, angry and suprised facial expressions were used, developed by Cüceloğlu 1968, in addition to them "scared" facial expressions were used. Each child was studied individually. The children were asked to match the facial expressions with themselves, their mothers, fathers and teachers.

This research was a 8 time repeated, 8 month lasted research. It was observed that children mostly preferred happy facial expression to define themselves, their parents and teachers. It was also determined that there was a consistency between the facial expressions that they chose for themselves and for their teachers and parents. Gender played an important role for children when perceiving themselves and their parents, whereas, it has no impact on the perception of their teachers. As the children's age grew, an increase in the amount of positive "happy" perception was observed. The literacy of the parents only effected the child perception about themselves.

KEYWORDS: Facial expressions, perception, feeling, preschool, teacher, parent

GİRİŞ

Duygusal mesajların iletilmesinde yüz ifadeleri önemli bir rol oynamaktadır. İnsanların duygularını yüz ifadeleriyle iletme konusunda biyolojik olarak hazır bir yapıya sahip oldukları ileri sürülmektedir (Darwin, 1965). Duyguların yüz ifadeleriyle yansıtılması ve algılanması konusunda yapılan çalışmalar bebeklerin bile duyguları bu ifadelerden tanıdıklarını göstermektedir (Bowlby, 1969; Field et al., 1983; Field, Woodson, Greenberg and Cohen, 1982). Mutluluk, kızgınlık, korku, şaşkınlık, üzüntü ve nefret bebeklik döneminde yavaş yavaş gelişmeye başlayan ve bebekler tarafından tanınabilen ilk duygulardır (Nelson, 1987). Yaklaşık olarak dört-beş yaş dönemine gelindiğinde ise bu duyguların tanınması yetişkinlerle aynı düzeye ulaşır (Camras, 1986; Ekman and Friesen, 1971; Felleman, Barden, Carlson, Rosenberg and Masters, 1983; Izad, 1971).

*Hacettepe Üniversitesi Gülveren Anaokulu, Ankara

** Hacettepe Üniversitesi Okulöncesi Eğitim ABD, Ankara

***Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Sosyal Pediatri ABD, Ankara

Yüz ifadelerinin sosyal iletişimde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Çocukların sosyal yeterliliklerinin gelişmesinde yüz ifadelerinden duyguları tanıyabilmeleri son derece önemlidir. Yüz ifadelerinden duyguların nasıl anlaşılabilirdiği sorusuna yanıt olarak teoristlerin üzerinde birleştiği nokta duyguların keşfedilmesinde bilişsel süreçlerin önemli olduğudur. Duyguların anlaşılması ve tanımlanabilmesinde zihinsel süreçler ve motivasyon etkili olan faktörlerdir. Duyguların yüz ifadeleri ile erken dönemlerden itibaren iletebilmesi bu özelliğin doğuştan getirildiğini göstermektedir. Ancak bu özelliğin ortaya çıkması ve gelişmesi olgunlaşma ve öğrenme ile mümkün olabilmektedir (Izard, 1971; Maletesta and Izard, 1984).

Okul öncesi dönemdeki çocukların yüz ifadelerinden insanların duygularını tanıyabildiklerini gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Flavell, 1988; Flavell, Green and Flavell, 1986, 1990). Bu çalışmalarda dört-beş yaşındaki çocukların mutluluk, üzüntü ve kızgınlığı tanımlayabildikleri (Bullock and Russel, 1984), mutluluk ile üzüntüyü, şaşkınlık ile kızgınlığı birbirinden ayırdedebildikleri belirtilmektedir (Walden and Field, 1982). Bu ifadeler arasında mutluluğun çocuklar tarafından çok kolay tanındığı (Bullock and Russel, 1984; Denham, 1986) kızgınlık ve üzüntünün mutluluktan sonra en kolay tanımlanan ifadeler olduğu (Denham, 1986; Felleman et. al., 1983) ve bunların ardından da şaşkınlık ve korku ifadelerinin geldiği belirtilmektedir (Michalson and Lewis, 1985). Yapılan çalışmalar çocukların en çok nötr ifadeleri tanımlamakta zorlandıklarını, kesin ifadeleri rahatlıkla tanımladıklarını göstermektedir (Felleman et. al., 1983). Bu dönem çocukları için karakteristik duygusal yüz ifadeleri ve diğer sözsüz iletişim unsurları duyguların nitelendirilmesinde önemli rol oynar. Yetişkinlik çağında da bu unsurların iletişimde çok önemli yere sahip olduğu bilinmektedir (Denham, 1986; Michalson and Lewis, 1985; Russel, 1990).

Duyguların nitelendirilmesiyle ilgili bir soru karşısında duyguyu ifade eden bir kelime çağırışını söz konusudur. Bu durumda çocuk-

ların kelime dağarcığının yetersizliği devreye girmekte ve duyguların tanımlanması ve doğru tepki alınmasına ilişkin sorun ortaya çıkabilmektedir. Yani çocukların yüz ifadelerini doğru olarak nitelendirmelerine ilişkin olarak alınan tepki ölçümlerinde görülen hatalar, yüz ifadelerinin tanımlanmaması ya da anlaşılmasından değil, çocukların kelime bilgisinin yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir. Nitekim çocuklardan yanıtları hem sözel olarak ifade etmeleri hem de duygulara karşılık gelen resimler arasından işaretlemeleri istenerek alındığında elde edilen skorların daha yüksek olduğu görülmektedir (Denham, 1986; Harrigan, 1984; Ireson and Shield, 1982; Michalson and Lewis, 1985). Araştırmalar duygusal yüz ifadelerini nitelendiren spesifik kelimelerin sık sık kullanılmasının çocukların duygusal yüz ifadelerinin doğru olarak tanımlayabilmesini büyük oranda artırdığını ve okul öncesi çocukların sözel yeterlilikleriyle bu tür ifadeleri tanımlayabilme performansları arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir (Deutsch, 1974, 1975; Felleman et. al., 1983).

Çocuklar kendi duygularını ve diğer insanların duygularını kolaylıkla yorumlayabilmekte ve çevrelerindeki insanların, özellikle onlar için değerli olan bireylerin duygu durumundan etkilenmektedirler. Anne, baba, öğretmen, arkadaş gibi çocuk açısından son derece önemli olan sosyal çevre, çocuğun kendisini iyi ya da kötü, değerli ya da değersiz hissetmesine sebep olmaktadır. Çocukların kendilerine saygı duymalarında ebeveynlerin özellikle annelerinin önemli rolü olduğu bilinmektedir (Rosenberg, 1979). Çocuklar kendilerinin ve başkalarının farklı durumlarda kendilerini nasıl hissettiklerini ve bu duyguları tanımlamaya yönelik soruları cevaplandırabilmektedirler. Anaokulu çocukları bu tür sorulara örneğin; kendimi çok iyi hissediyorum, kendimi kötü hissediyorum gibi yanıtlar verebilmektedirler (Juhasz and Munshi, 1990).

Erken çocukluk döneminde çocukların sosyal-duygusal deneyimlerinde sözsüz ifadelerin son derece önemli olduğu bilinmektedir. Araştırmacılar bu dönem çocuklarının sözsüz ifadeler kullanmalarının aile çevresiyle yakından ilgi-

li olduğuna işaret etmektedir (Halberstadt, 1991). Örneğin anneleri tarafından ihmal ve istismar edilen çocukların ihmal ve istismar edilmeyen çocuklara göre duygusal yüz ifadelerini tanımlama konusunda daha zayıf oldukları belirtilmektedir (Camras, Grow Ribordy,1983). Alvarez'in üç yaşındaki çocuklarla yaptığı araştırmada ise çocukların annelerini pozitif yönde algılamalarında annelerin sosyo-demografik özelliklerinin anlamlı bir fark yaratmadığı, ancak yüksek öğrenimin çocuklar için olumsuz olabilecek sonuçların ortaya çıkmasının engellenmesinde çok etkili bir faktör olduğu belirtilmektedir (Alvarez, 1985).

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde anne ve babanın, okula başladığında da öğretmeninin çok boyutlu, uzun süreli ve kalıcı etkileri vardır. Bu nedenle, çocuğun yakın çevresini oluşturan bu kişilerle iletişiminin özellikleri ciddi şekilde önem taşımaktadır. Çocukların ebeveynleriyle ve öğretmenleriyle olan iletişimlerdeki verimliliği artırmak için, bu kişiler arasındaki iletişimi etkinleştirmek gerekmektedir.

Bu araştırma kesitsel/pratik amaç ve küresel/teorik amaçlara yönelik olmak üzere iki temel amaç üzerinde odaklanmıştır. Araştırmanın kesitsel/pratik amacı; araştırmada adı geçen anaokulunun çocuk, aile ve eğitimcinin eğitimi ve gelişimi programlarının yeniden yapılandırılması sürecinde, gereksinimlerin güncelleştirilmesi ve bu doğrultuda yeni hizmet programının yeniden düzenlenmesidir (çocuk-öğretmen; çocuk-ebeveyn ilişkilerinin düzenlenmesi ve çocuğun kişisel gelişiminin desteklenmesi).

Araştırmanın küresel/teorik amacı ise; çocukların sosyal, duygusal ve kişilik gelişiminde çok önemli olan duyguların farkına varılması ve ifade edilmesine yönelik desteklerin erken çocukluk yıllarından itibaren verilmesi gerektiğine dikkati çekerek bilimsel veri tabanının oluşturulmasıdır.

YÖNTEM

Örnekleme

Araştırmaya, Ankara'da bir devlet üniversitesine bağlı anaokuluna devam eden çocuklar

katılmıştır. Araştırma, yaşları 48-72 aylar arasında değişen (4-6 yaş) 96 çocukla sürdürülmüştür (60.1±7.82). Çocukların % 42.7'si kız, %57.3'ü erkektir. Araştırmaya katılan çocukların % 58.3'ü ailelerinin tek/ilk çocuğu, % 41.7'si ise iki çocuklu ailenin ikinci çocuğudur.

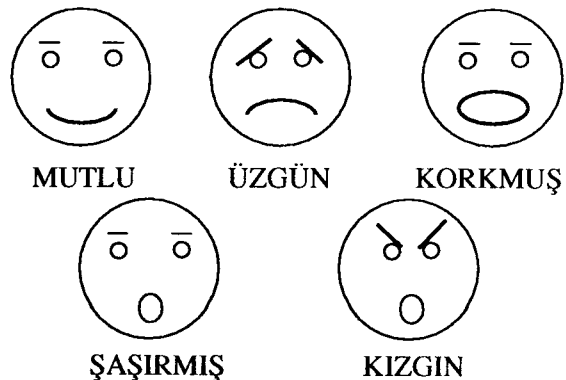
Çocukların araştırmanın sürdürüldüğü anaokuluna devam etme süresi 11.0 ± 9.1 ay arasında değişmektedir. Araştırma grubundaki çocukların tamamı anne ve babalarıyla beraber aynı evde yaşayan, herhangi bir işitme, görme ve kronik sağlık sorunu olmayan sağlıklı çocuklardır.

Annelerinin % 62.5'i, babalarının % 45.9'u yükseköğretim ve daha üst düzeyde (bilim uzmanlığı ve doktora) eğitimi almıştır. Annelerinin yaşları 33.2 ± 4.3, babalarının yaşları ise 36.2 ± 4.6'dır. Araştırmaya 96 anne ve 96 baba dahil olmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 87.5'i üniversitelerin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerinden mezun olan öğretmenler, % 12.5'i ise kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerinden mezun kişilerdir. Öğretmenlerin yaşları 31.5 ± 14.03'dir. Mesleki tecrübeleri ise 11.25 ± 5.6 yıldır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, evrensel olan duygusal yüz ifadelerinin yer aldığı 'resimli kartlar' kullanılmıştır. Mutlu, üzgün, şaşırılmış, kızgın yüz ifadeleri Cüceloğlu(1968) orjinalidir. (Sayıl1996,2001) Araştırmada bu yüz ifadelerine ek olarak korkmuş yüz ifadesi de kullanılmıştır; veri toplama aracı olarak kullanılan yüz ifadeleri şunlardır(Şekil1).

Mutlu, üzgün, korkmuş, şaşırılmış ve kızgın yüz ifadelerinin çizimleri, siyah kontürlü daireler içine standart çizimler kullanılarak yapılmıştır. Beş duygusal yüz ifadesi 29.5 x 21 cm boyutundaki beyaz fon üzerine yerleştirilmiştir.

İşlem

Veri Toplama Süreci

a)Ön Çalışma: Araştırmanın sürdürüldüğü anaokulundaki tüm çocuklara (124 çocuk) resimli kartlardaki, mutlu, üzgün, korkmuş, şaşırılmış, kızgın yüz ifadeleri gösterilerek, bunları tanıma ve tanımlamaları istenmiştir. Tanıma görevi için, "Bana mutlu/ üzgün/ korkmuş/ şaşırılmış/ kızgın yüzü göster yönergesine cevap vermeleri istenmiştir. Tanımlama görevi için ise, çocukların "Sence bu/bunun (ilgili yüzü parmakla işaret ederek) neler hissediyor/duygusu nedir?" sorusuna cevap vermeleri istenmiştir. Araştırmanın sürdürüldüğü anaokuluna devam eden 124 çocuktan ancak 96'sı tanıma ve tanımlama görevlerinin ikisini birden yerine getirebilmiştir. Araştırma grubunun oluşturulmasında bu görevlerin yerine getirilebilmesi esas alınmıştır.

b)Uygulama: Araştırmacı, her bir çocukla bireysel olarak özel bir odada, çocukla karşı karşıya oturarak çalışmıştır. Veri toplama işlemi, sekiz ay boyunca her ay tekrarlanmıştır. 96 çocuk, anaokulundaki dört oyun odasında eğitim

almaktadır. Aynı oyun odasındaki çocukların tamamının cevapları, aynı günde toplanmıştır. Çalışma, çocukların anaokulu programı kapsamında yer alan serbest oyun saatini takip eden kahvaltı dönüşü başlatılmıştır. Her uygulamada, ilk olarak yüz ifadelerinin tanınması ve tanımlanmasına yönelik hatırlatma soruları sorulmuştur. Bunun ardından çocuğa sırasıyla; kendini, annesini, babasını ve öğretmenini beş duygusal yüz ifadesinin hangisiyle tanımladığı sorulmuştur.

Veri toplama sürecinde , veri toplama aracı çocukların kendileri, anneleri, babaları ve öğretmenleri için tek tek sorulmuş ve cevapları kaydedilmiştir. Araştırma sekiz ay boyunca devam eden sekiz tekrarlı kesitsel bir araştırmadır. Veriler khi-kare istatistiksel analizi ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1' de görüldüğü gibi , çocuklar %74.90 oranında kendilerini, %69.00 oranında annelerini, %55.40 oranında babalarını ve %57.90 oranında öğretmenlerini "mutlu" yüz ifadesiyle tanımlamışlardır. Çocukların ikinci olarak en yüksek oranda "kızgın" tanımlamasını yaptıkları dikkati çekmektedir. "Kızgın" tanımlaması babalar için %23.30, öğretmenler için %15.80, anneler için %16.50 oranlarında yapılmıştır. Çocuğun kendisini "kızgın" tanımlaması ise %8.90 oranındadır.

Tablo 1: Araştırma Grubundaki Çocukların Kendileri, Anne, Baba ve Öğretmenleri İçin Seçtikleri Yüz İfadelerinin Dağılımı (Genel)

Çocuk, Anne, Baba, Yüz İfadeleri	Öğretmen		Çocuk (n=96)		Anne (n=96)		Baba (n=96)		Öğretmen (n=8)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mutlu	575	74.90	530	69.00	425	55.40	862	57.90		
Üzgün	68	8.80	63	8.20	87	11.30	147	9.90		
Korkmuş	29	3.90	30	4.00	33	4.00	109	7.30		
Şaşırılmış	27	3.50	18	2.30	44	6.00	135	9.10		
Kızgın	69	8.90	127	16.50	179	23.30	235	15.80		
Toplam	768	100.00	768	100.00	768	100.00	1488	100.00		

Tablo 2-3 ve 4'de çocukların kendileri için yaptıkları duygusal yüz ifadesi tercihlerinin anneleri, babaları ve öğretmenleri için yaptıkları yüz ifadesi tercihleriyle ilişkileri incelenmiştir.

Yapılan khi-kare istatistiksel analiz sonuçları: Çocukların kendilerini ve annelerini $X^2=58.64$ (Tablo 2), kendilerini ve babalarını $X^2=46.79$ (Tablo 3), kendilerini ve öğretmenlerini $X^2=79.70$ (Tablo 4) algılayışlarını yansıtan yüz

Tablo 2: Araştırma Grubundaki Çocukların Kendilerini ve Annelerini Tanımlayan Yüz İfadelerinin Dağılımı

Anne Yüz İfadesi Çocuk Yüz İfadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mutlu	430	74.80	40	6.90	16	2.80	11	11.90	78	13.60	575	100.00
Üzgün	34	51.00	12	17.60	3	4.40	--	--	19	27.90	68	100.00
Korkmuş	11	37.90	4	13.90	3	10.30	3	10.30	8	27.60	29	100.00
Şaşırılmış	14	51.80	3	11.10	2	7.40	2	7.40	6	22.20	27	100.00
Kızgın	41	59.40	4	5.80	6	8.70	2	2.90	16	23.20	69	100.00
Toplam	530	69.00	63	8.20	30	4.00	18	2.30	127	16.50	768	100.00

$X^2 = 58.64$, $P < 0.001$ Önemli Tutarlılık=60.89

Tablo 3: Araştırma Grubundaki Çocukların Kendilerini ve Babalarını Tanımlayan Yüz İfadelerinin Dağılımı

Baba Yüz İfadesi Çocuk Yüz İfadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mutlu	352	61.20	53	9.20	19	3.30	27	4.70	124	21.60	575	100.00
Üzgün	25	36.70	11	16.20	7	10.30	5	7.30	20	29.40	68	100.00
Korkmuş	8	27.60	5	17.20	2	6.90	4	13.80	10	34.50	29	100.00
Şaşırılmış	9	33.30	3	11.10	2	7.40	3	11.10	10	27.00	27	100.00
Kızgın	31	44.90	15	21.70	3	4.30	5	7.20	15	21.70	69	100.00
Toplam	425	55.40	87	11.30	33	4.00	44	6.00	179	23.30	768	100.00

$X^2 = 46.79$, $P < 0.001$ Önemli Tutarlılık,49.86

Tablo 4: Araştırma Grubundaki Çocukların Kendilerini ve Öğretmenlerini Tanımlayan Yüz İfadelerinin Dağılımı

Öğretmen Yüz İfadesi Çocuk Yüz İfadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mutlu	716	62.53	98	8.56	64	5.59	89	7.77	17	15.55	1145	100.00
Üzgün	60	49.18	9	7.38	15	12.29	15	12.29	23	18.86	122	100.00
Korkmuş	17	31.48	14	25.95	7	12.96	11	20.36	5	9.25	54	100.00
Şaşırılmış	19	40.42	7	14.89	8	17.02	6	12.76	7	14.89	47	100.00
Kızgın	50	41.67	19	15.83	15	12.50	14	11.67	22	18.33	120	100.00
Toplam	862	57.90	147	9.90	109	7.30	135	9.10	235	15.80	1488	100.00

$X^2 = 79.70$ $P < 0.001$, Önemli Tutarlılık, 51.59

ifadeleri bakımından gruplar arasında $p < 0.001$ düzeyinde önemli ilişkiler olduğunu göstermektedir. Çocukların kendilerini ve annelerini aynı duygusal yüz ifadesiyle tanımlamaları bakımından 60.89 düzeyinde bir tutarlılık, kendilerini ve babalarını aynı duygusal yüz ifadesiyle tanımlamaları bakımından 49.86 düzeyinde bir tutarlılık ve kendilerini ve öğretmenlerini aynı duygusal yüz ifadesiyle tanımlamaları bakımından 51.59 düzeyinde bir tutarlılık tespit edilmiştir.

Kendisini "mutlu" olarak tanımlayan çocukların % 74.80'i annelerini de %61.20'si babalarını da % 62.53'ü öğretmenlerini de "mutlu" olarak tanımlamışlardır. Kendini "kızgın" olarak tanımlayan çocukların %23.20'si annelerini de %21.70'i babalarını da %18.33'ü öğretmenlerini de kızgın olarak tanımlamışlardır. (Tablo 2,3,4)

Tablo 5'de araştırma grubundaki çocukların

Tablo 5: Araştırma Grubundaki Çocukların Beş Duyusal Yüz İfadesi İle Kendilerini Tanımlamalarının Cinsiyete, Yaşa, Doğum Sırasına, Anne ve Babasının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Çocuğun "kendisi" için seçtiği yüz ifadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam		Kı-Kare
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Sosyo-demografik özellikler													
CİNSİYET													
Kız	256	78.00	34	10.40	11	3.40	7	2.10	20	6.10	328	100.00	X ² =10.93 p<0.05 *
Erkek	319	72.50	34	7.70	18	4.10	20	4.50	49	11.10	440	100.00	
YAŞ (AY)													
48 ay	34	47.20	15	20.80	8	11.10	5	6.90	10	13.90	72	100.00	X ² =60.49 p<0.001 *
49-60 ay	134	67.00	19	9.50	12	6.00	6	3.00	29	14.50	200	100.00	
61 -72 ay	407	82.10	34	6.90	9	1.80	16	3.20	30	6.00	496	100.00	
DOĞUM SIRASI													
İlk Çocuk	401	74.80	48	9.00	22	4.10	19	3.50	46	8.60	536	100.00	X ² =0.85 p>0.05
İkinci Çocuk	174	75.00	20	8.60	7	3.00	8	3.40	23	9.90	232	100.00	
ANNE ÖĞRENİM													
Ortaokul	34	60.70	5	8.90	2	3.60	1	1.80	14	25.00	56	100.00	X ² =23.69 p<0,005 *
Lise	176	75.90	18	7.80	8	3.40	6	2.60	24	10.30	232	100.00	
Yüksekokul	365	76.00	45	9.40	19	4.00	20	4.20	31	6.50	480	100.00	
Master													
BABA ÖĞRENİM													
Ortaokul	32	80.00	2	5.00	2	5.00	3	7.50	1	2.50	40	100.00	X ² =15.42 p<0.05 *
Lise	270	71.80	36	9.60	12	3.20	11	2.90	47	12.50	376	100.00	
Yüksekokul	273	77.60	30	8.50	15	4.30	13	3.70	21	6.00	352	100.00	
Master													

* önemli

"kendilerini" tanımladıkları yüz ifadelerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına ve anne-babalarının öğrenim durumuna göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6'da, araştırma grubundaki çocukların

"anneleri" için seçtikleri yüz ifadelerinin, cinsiyete, yaşa, doğum sırasına ve anne-babasının öğrenim durumuna göre dağılımı verilmiştir.

Doğum sırası (ilk ve ikinci çocuk olma duru-

Tablo 6: Araştırma Grubundaki Çocukların Beş Duyusal Yüz İfadesi İle Annelerini Tanımlamalarının Cinsiyete, Yaşa, Doğum Sırasına, Anne ve Babasının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Çocuğun "annesi" için seçtiği yüz ifadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam		Kı-Kare
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Sosyo-demografik özellikler													
CİNSİYET													
Kız	253	77.10	20	6.10	10	3.04	6	1.82	39	11.89	328	100.00	X ² =17.767 p<0.001 *
Erkek	277	62.95	43	9.77	20	4.54	12	2.72	88	20.00	440	100.00	
YAŞ (AY)													
48 ay	28	38.88	9	12.50	7	9.72	4	5.55	24	33.33	72	100.00	X ² =62.757 p<0.05 *
49-60 ay	121	60.50	15	7.50	14	7.00	8	4.00	42	21.00	200	100.00	
61 -72 ay	381	76.81	39	7.86	9	1.81	6	1.20	61	12.29	496	100.00	
DOĞUM SIRASI													
İlk Çocuk	364	67.31	45	8.39	22	4.10	12	2.23	93	17.35	536	100.00	X ² =1.364 p>0.05
İkinci Çocuk	166	71.55	18	7.75	8	3.44	6	2.58	34	14.65	232	100.00	
ANNE ÖĞRENİM													
Ortaokul	40	71.42	6	10.71	3	5.35	1	1.78	6	10.71	56	100.00	X ² =6.532 p>0.005
Lise	163	70.25	23	9.91	7	3.01	3	1.29	36	15.51	232	100.00	
Yüksekokul	327	68.12	34	7.08	20	4.16	14	2.91	85	17.70	480	100.00	
Master													
BABA ÖĞRENİM													
Ortaokul	23	57.5	3	7.5	1	2.5	3	7.5	15	37.5	40	100.00	X ² =5.013 p>0.05
Lise	135	35.9	20	5.3	12	3.2	10	2.6	55	14.6	376	100.00	
Yüksekokul	267	75.8	54	15.3	19	5.4	31	8.8	109	31.0	352	100.00	
Master													

* önemli

mu) dışında tüm diğer değişkenler için, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmuştur.

Kız çocukları erkek çocuklarına göre kendilerini daha fazla mutlu olarak tanımlamışlardır (% 78.0 - % 72.5). Erkek çocukları, kız çocuklarına göre kendilerini daha fazla kızgın olarak tanımlamışlardır (% 11.10 - % 6.10) ($X^2=10.93$ $p<0.05$)

Çocukların yaşı büyüdükçe kendilerini mutlu olarak algılamalarında bir artış gözlenmiştir.

Kız ve erkek çocuklarının anneleri için seçtikleri yüz ifadeleri bakımından, gruplar arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık olduğu görülmüştür ($X^2= 17.767$ $p<0.001$). Kız çocukları annelerini daha fazla mutlu olarak tanımlamışlardır (%77.10-% 62.95). Erkek çocuklar da annelerini daha fazla üzgün, kızgın, korkmuş ve şaşkın olarak tanımlamışlardır.

Çocukların yaşı büyüdükçe, çocukların küçük çocuklarda daha yüksek oranlarda annelerini mutlu olarak tanımlamasında bir artış gözlenmiştir ($X^2=62.757$ $p<0.05$). Bu oran 48 aylık

çocuklarda % 38.88 , 49-60 ayda % 60.50 61-72 aylık çocuklarda % 76.81'dir.

Bu oran 48 aylık çocuklarda % 47.20 49-60 ay da % 67.0, 61-72 aylık çocuklarda % 82.10'dur. Kendini üzgün, korkmuş, kızgın ve şaşkın olarak tanımlama 48 ay ve daha küçük çocuklarda daha yüksek oranda gözlenmiştir ($X^2= 60.49$ $p<0.001$).

Yüksek öğrenim düzeyindeki anne ve babaların çocuklarının kendilerini "mutlu" olarak tanımlamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür ($X^2=23.69$ $p<0.005$ $X^2=15.42$ $p<0.05$). (Tablo 5).

Annelerini, üzgün, şaşırılmış ve kızgın olarak tanımlama, 48 aylık çocuklarda daha yüksek oranlarda gözlenmiştir.

Annelerini, üzgün, korkmuş, şaşırılmış ve kızgın olarak tanımlama, 48 aylık çocukların anneleri için seçtikleri yüz ifadeleri bakımından istatistiksel olarak bir farklılık yaratmamıştır ($X^2=6.532$ $p>0.005$; $X^2=5.013$ $p>0.05$).

Tablo 7'de araştırma grubundaki çocukların "babaları" için seçtikleri yüz ifadelerinin; cinsi-

Tablo 7: Araştırma Grubundaki Çocukların Beş Duygusal Yüz İfadesi İle Babalarını Tanımlamalarının Cinsiyete, Yaşa, Doğum Sırasına, Anne ve Babasının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Çocuğun "babası" için seçtiği yüz ifadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam		Kı-Kare
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Sosyo-demografik özellikler													
CİNSİYET													
Kız	196	59.75	47	14.32	8	2.44	14	4.27	63	19.2	328	100.00	$X^2=17.431$ $p<0.05$ *
Erkek	229	52.04	40	9.09	25	5.68	30	6.82	116	26.36	440	100.00	
YAŞ(AY)													
48 ay	22	30.55	18	14.32	3	4.17	9	12.50	20	27.78	72	100.00	$X^2=60.962$ $p<0.05$ *
49-60 ay	89	44.50	17	8.50	17	8.50	14	7.00	63	31.50	200	100.00	
61-72 ay	314	63.30	52	10.48	13	2.62	21	4.23	96	19.35	496	100.00	
DOĞUM SIRASI													
İlk Çocuk	293	54.66	56	10.45	27	5.04	31	5.78	129	24.07	536	100.00	$X^2=17.431$ $p<0.05$ *
İkinci Çocuk	132	56.89	31	13.36	6	2.58	13	5.60	50	21.55	232	100.00	
ANNE ÖĞRENİM													
Ortaokul	23	41.07	13	23.21	2	3.57	3	5.35	15	26.78	56	100.00	$X^2=4.072$ $p>0,05$
Lise	135	58.19	20	8.62	12	5.17	10	4.31	55	23.70	232	100.00	
Yüksekokul	267	55.60	54	11.25	19	3.96	31	6.46	109	22.70	480	100.00	
Master													
BABA ÖĞRENİM													
Ortaokul	26	65.00	4	10.00	--	--	4	10.00	6	15.00	40	100.00	$X^2=74.89$ $p>0.05$
Lise	199	52.92	43	11.43	19	5.05	19	5.05	96	25.53	376	100.00	
Yüksekokul	200	56.82	40	11.36	14	3.98	21	5.96	77	21.88	352	100.00	
Master													

* Önemli

yete, yaşa, doğum sırasına ve anne-babanın öğrenim durumuna göre dağılımı verilmiştir.

Anne ve baba öğrenimi dışındaki diğer değişkenlerin, çocukların babalarını algılama bakımından, istatistiksel olarak önemli bir farklılık yarattığı gözlenmiştir. Kız çocuklar babalarını, erkek çocuklara göre daha mutlu %59.75 , %52.04; daha üzgün %14.32, %9.09 ; daha şaşkınlık %6.82 %4.27; ve daha korkmuş %5.68, %2.44, olarak tanımlamışlardır ($X^2=17.431$ $p<0.05$).

Çocukların yaşı büyüdükçe çocukların babalarını mutlu olarak algılaması/ tanımlamasında bir artış gözlenmiştir ($X^2=60.962$ $p<0.05$). Bu oran, 48 aylık çocuklarda %30.55, 49-60 ayda %44.50, 61-72 aylık çocuklarda %63.30'dur.

Babalarını üzgün ve şaşırılmış olarak tanımlama 48 aylık çocuklarda daha yüksek oranlarda gözlenmiştir. Babalarını korkmuş olarak tanımlama ise, 49-60 ayda daha fazla gözlenmiştir.

Ailenin ikinci çocuğu olanlar, babalarını da-

ha mutlu algılamışlardır. Babaların kızgın olarak tanımlanması ise, ailenin ilk çocuklarında daha yüksek oranda gözlenmiştir (%24.07,%21.55). $X^2=17.431$ $p<0.05$).

Tablo 8'de araştırma grubundaki çocukların "öğretmenleri" için seçtikleri yüz ifadelerinin; cinsiyete, yaşa, doğum sırasına ve anne-babanın öğrenim durumuna göre dağılımı verilmiştir.

Çocukların öğretmenleri için tercih ettikleri yüz ifadelerinin sadece yaş gruplarında, istatistiksel olarak farklılaştığı gözlenmiştir ($X^2=43.387$ $p<0.005$).

Çocukların yaşı büyüdükçe çocukların öğretmenlerini mutlu olarak algılamalarında da bir artış gözlenmiştir. Bu oran 48 aylık çocuklar da %45.32, 49-60 ayda %52.10, 61-72 aylık çocuklarda %61.79'dur.

TARTIŞMA

Camras (1986) ve Russel 1990 okulöncesi çocukların olumlu ve olumsuz duyularını yüz

Tablo 8: Araştırma Grubundaki Çocukların Beş Duyusal Yüz İfadesi İle Öğretmenlerini Tanımlamalarının Cinsiyete, Yaşa, Doğum Sırasına , Anne ve Babasının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Çocuğun "babası" için seçtiği yüz ifadeleri	Mutlu		Üzgün		Korkmuş		Şaşırılmış		Kızgın		Toplam		Kı- Kare
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Sosyo-demografik özellikler													
CİNSİYET													
Kız	371	57.60	59	9.16	49	7.60	49	7.60	116	18.01	644	100.00	$X^2=6.960$ $p>0.05$
Erkek	491	58.17	88	10.42	60	7.10	86	10.18	119	14.09	844	100.00	
YAŞ(AY)													
48 ay	63	45.32	25	17.98	20	14.38	12	8.63	19	13.66	139	100.00	$X^2=43.387$ $p<0.005^*$
49-60 ay	186	52.10	29	8.12	24	6.72	47	13.16	71	19.88	357	100.00	
61-72 ay	613	61.79	93	9.97	65	6.55	76	7.66	145	14.60	992	100.00	
DOĞUM SIRASI													
İlk Çocuk	587	57.10	104	10.11	73	7.10	95	9.24	169	16.43	1028	100.00	$X^2=1.797$ $p>0.05$
İkinci Çocuk	275	59.78	43	9.34	36	7.82	40	8.69	66	14.34	460	100.00	
ANNE ÖĞRENİM													
Ortaokul	71	69.60	5	4.90	6	5.88	6	5.88	14	13.72	102	100.00	$X^2=14.010$ $p>0.05$
Lise	247	55.63	47	10.58	41	9.23	48	10.81	61	13.73	444	100.00	
Yüksekokul	544	57.74	95	10.08	62	6.58	81	8.59	160	16.98	942	100.00	
Master													
BABA ÖĞRENİM													
Ortaokul	50	83.13	12	13.95	5	5.81	8	9.30	11	12.73	86	100.00	$X^2=3.722$ $p>0.05$
Lise	495	57.61	63	8.96	52	7.39	68	9.67	115	16.35	703	100.00	
Yüksekokul	407	58.22	72	10.3	52	7.43	59	8.44	109	15.59	699	100.00	
Master													

*önemli

ifadeleri ile tutarlı bir şekilde ilişkilendirmede başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Camras (1986) başkalarının duygularını anlamak ve yorumlamak için, küçük çocukların durumsal ipuçlarından çok yüz ifadelerine daha fazla güvenebileceğini belirtmiştir. Bu araştırma da, çocukların ebeveynlerini ve öğretmenlerini tanımlamada yüz ifadelerinin araç olarak kullanılması, yukarıda belirtilen görüşler doğrultusunda tercih edilmiştir.

Araştırmaya katılan 96 çocuğun annesini, babasını, öğretmenlerini ve kendisini beş yüz ifadeyle yansıtmaları istendiğinde "mutlu" yüz ifadesinin en yüksek oranda tercih edildiği görülmüştür. Çocukların yarıdan fazlası anne ve babalarını, dörtte üçü ise kendilerini "mutlu" yüz ifadeyle tanımlamışlardır.

Çocuğun kendini nasıl gördüğü, kendisi hakkında ne düşündüğü benlik kavramını oluşturmaktadır. Çocuğun benlik algısı, yakın çevresindeki bireylerin kendisiyle ve birbiriyle iletişiminden doğrudan etkilenmektedir.

Dunn (1988), duygusal açıdan sağlam olan aile ilişkilerinin çocukların sosyal referans anlayışına etkisini incelemiştir. Dunn, bebeklikten itibaren çocuğun giderek duygusal durumlarını tanıma ve ifade etmede geliştiğini ve içinde bulunduğu sosyal ilişkilerin niteliğiyle de bunun doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Yapılan bu çalışmada da Dunn'ın bulgularıyla paralel bulgular elde edilmiştir. Tablo 2, 3 ve 4'deki bulgular incelendiğinde; çocukların kendilerini algılayışları ile annelerini, babalarını ve öğretmenlerini algılayışları arasında istatistiksel düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. White ve Human (1976) tarafından yapılan bir çalışmada üç, dört ve beş yaşındaki çocukların benlik algılarıyla; anne, baba ve öğretmen algıları arasında yüksek korelasyon bulunmuştur.

Çocukların kendilerini ve annelerini aynı duygusal yüz ifadeyle tanımlamaları bakımından 60.89 oranında tutarlılık bulunmuştur. Çocukların kendileri ve babaları için seçtikleri yüz ifadeleri arasındaki tutarlılık 49.86, öğretmenleri ve kendileri için seçtikleri yüz ifadeleri arasın-

da ise 51.59 oranında tutarlılık bulunmuştur. Bir çok çocuk altı yaşına geldiğinde, anne-babasının ve yakınındaki diğer kişilerin istekleri, inançları ve tutumlarıyla ilgili yargılara varabilecek perspektif almıştır. Çocuğun başkalarını anlayabilmesi, kendini ifade etme yollarını öğrenmesiyle gerçekleşir. Çocuğun kendini algılamasında ve ifade etmesinde özellikle anne ile olan ilişkilerin belirleyici olduğu araştırmalarla desteklenmiştir (Hornick et al., 1987; Feinman and Lewis, 1983).

Tablo 3'deki bulgular kendini "mutlu" yüz ifadeyle tanımlayan çocukların %74.80'inin, annelerini de "mutlu" olarak tanımladıklarını göstermektedir. Gruplar arasındaki farklılık, istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($X^2=58.64$, $p<0.001$).

Tablo 4'deki bulgular, kendini "mutlu" yüz ifadesi ile tanımlayan çocukların %61.20'sinin babalarını da "mutlu" olarak tanımladıklarını göstermektedir. Gruplar arasındaki farklılık, istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($X^2=46.79$, $p<0.001$).

Tablo 4'deki bulgularda kendini "mutlu" yüz ifadeyle tanımlayan çocukların %62.53'ünün öğretmenlerini de "mutlu" olarak tanımladıklarını göstermektedir. Gruplar arasındaki farklılık, istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($X^2=79.70$, $p<0.001$).

Tablo 5, 6, 7 ve 8 de çocukların kendilerini, annelerini, babalarını ve öğretmenlerini algılamada yaş, cinsiyet, doğum sırası, anne ve baba öğreniminin etkisi incelenmiştir.

Cinsiyetin çocuğun kendisini, annesini ve babasını algılamasında önemli bir değişken olduğu bulunurken, öğretmenin algılanmasında kız ve erkek çocuklar arasında bir farklılık gözlenmemiştir. Araştırmada çocukların "mutlu" tanımını daha fazla kendileri, anne ve babaları için yaptıkları görülmüştür.

Çocuğun "yaşı" öğretmenin anne, babanın ve kendisini algılayışında etkili bir değişken olarak bulunmuştur. Olumlu duyguları ifade eden "mutlu" tanımlaması, 6 altı yaşındaki çocuklar tarafından daha fazla yapılrken; üzgün, kork-

muş ve şaşırılmış yüz ifadelerine ait tercihler dört yaş çocukları tarafından daha yapılmıştır.

Çocuğun kendisiyle ve diğerleriyle ilgili bir görüş edinmesinde; duygu, zihin ve sosyal gelişimin birbiriyle yakından ilişkisi söz konusudur. Sosyal perspektif alma becerileri okulöncesi yıllarda gelişir. Çocuğun kendini ve diğerlerini algılamasında, kişisel kimlik oluşturması çok önemlidir. Bunun için de ilk adım çocuğun kendi varoluşundan haberdar olmasıdır. Bu da yaşın bir fonksiyonu olarak ortaya çıkar.

Çocuğun ailenin kaçıncı çocuğu olduğu, sadece babanın algılanışında bir farklılık yaratmıştır. Diğer gruplarda doğum sırası istatistiksel olarak önemli bir farklılık yaratmamıştır. Anne ve babanın öğrenim durumu sadece çocuğun kendisini algılamasında önemli bir farklılık yaratmıştır. Anne ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukların kendilerini "olumlu" algılayışlarında artış gözlenmiştir.

Alvarez (1985), çalışmasında çocukların olumlu benlik algılarının annelerinin işleriyle ilgili yüksek motivasyonları, mesleki tatminleri ve öğrenim düzeyleri ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Erken çocukluk dönemi, gelişimin en hızlı, en dinamik olduğu yaşamsal dönemlerden biridir. Bu dönemde çocuğun zihinsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişiminde sosyal referanslar olan anne, baba ve öğretmenle kurulan olumlu iletişim çocuğun olumlu benlik ve olumlu sosyal algı geliştirmesine destek sağlamaktadır. Bireyin karşısındaki olumlu izlenim bırakabilmesi sadece etkili iletişim becerilerinin kullanılmasıyla gerçekleşmez. Bireyin kendini olumlu algılaması da iletişimin verimliliği açısından son derece önemlidir. Bu nedenle çocuğun sosyal çevresini oluşturan kişilerin olumlu benlik algısını teşvik eden tedbirler alınmalıdır. Özetle, anne, baba, öğretmen ve çocuk iletişiminde verimliliği artıracak teorik ve pratik çalışmalara önemle ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Alvarez W. F. (1985). The Meaning of Maternal Employment for Mothers and Their Perceptions of

Their Three Year Old Children. *Child Development*, 56(2): 350-360.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic.

Bullock, M. and Russel, J. (1984). Preschool Children's Interpretation of Facial Expression of Emotion. *International Journal of Behavioral Development*, 7, 193-214.

Camras, L. A. (1986). Judgment of Emotion from Facial Expression and Situational Context. In C. E. Izard and P. B. Read (Eds.), *Measuring Emotions in Infants and Children* (Vol. 2, pp. 75-79). Cambridge: Cambridge University Press.

Camras, L. A., Grow, G. and Ribordy, S. (1983). Recognition of Emotional Expressions by Abused Children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 12, 325-328.

Cüceloğlu, D. (1968). Üç Farklı Kültürde Yüz ifadeleri İle Bildirişim. *Tecrübe Psikoloji Çalışmaları*, 6, 49-112.

Darwin, C. (1965). *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Chicago: University of Chicago Press.

Denham, S. (1986). Affective Understanding in Young Preschoolers and Reactions to Peers Emotions. Paper Presented at the Meeting of the American Psychological Association, Washington, DC. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 284 667).

Deutsch, F. (1974). Female Preschoolers' Perceptions of Affective Responses and Interpersonal Behavior in Videotapes Episodes. *Developmental Psychology*, 10, 733-740.

Deutsch, F. (1975). Effects of Sex of Subject and Story Character on Preschoolers' Perceptions of Affective Responses and Interpersonal Behavior Behavior in Story Sequences. *Developmental Psychology*, 11, 112-113.

Dunn, J. (1988). *The Beginning of Social Understanding*, Oxford, Basil Blackwell.

Ekman, P. and Friesen, W. V. (1971). Constant Across in the Face and Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17, 124-129.

Feinman, S., Lewis M. (1983). Social Referencing and Second Order Effects in 10 Month -old Infants', *Child Development*, 54, 878-887

Felleman E.S., Barden R.C., Carlson, C.R., Rosenberg, L.

- and Masters, J.C.(1983). Children's and Adult's Recognition of Spontaneous and Posed Emotional Expressions in Young Children. *Developmental Psychology*, 19,405-413.
- Field, T. M., Woodson, R. W., Cohen, D., Greenberg, R., Garcia R. and Collins, K.(1983). Discrimination and Imitation of Facial Expressions by Term and Preterm Neonates. *Infant Behavior and Development*, 6, 485-489.
- Field, T. M., Woodson, R. and W., Cohen.(1982). Discrimination and Imitation of Facial Expressions by Neonates. *Science*, 218, 179-181.
- Flavell, J.H.(1988). The Development of Children's Knowledge About The Mind: from Cognitive Connections to Mental Representations. In J.W. Astington, P.L. Harris and D.R. Olson (Eds.), *Developing Theories of Mind*. New York: Cambridge University Press.
- Flavell, J.H., Green, F. L. and Flavell, E. R. (1986). Development of Knowledge About the Appearance-Reality Distinction. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 51 (1, Serial No. 212).
- Flavell, J.H., Green, F. L. and Flavell, E. R. (1990). Developmental Changes in Young Children's Knowledge About the Mind. *Cognitive Development*, 5, 1-27.
- Halberstadt, A. G. (1991). Towards of Ecology Expressiveness: Family Socialization in Particular and Model in General. In R. S. Feldman and B. Rime (Eds.), *Fundamentals of Nonverbal Behavior* (pp. 106-160). New York: Cambridge University Press.
- Harrigan, J. (1984). The Effects of Task Order on Children's Identification of Facial Expressions. *Motivation and Emotion* 8, 157-169.
- Hornick, R., Risenhoover, N., Gunnar, M. (1987). The Effects of Maternal Positive, Neutral and Negative Affective Communications on Infant Responses to New Toys', *Child Development* 58, 937-944.
- Izard, C.E. (1971). *Face of Emotion*. New York: Appleton.
- Irreson, J. and Shields, M. (1982). *The Development of the Young Child's Representation of Emotion*. London, England: University of London Institute of Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 263 983).
- Juhasz, A.M. and Munshi, N. (1990). "Faces and Feelings": A Projective Technique for Measuring Young Children's Self-Esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 70, 691-730.
- Maletesta. C. and Izard, C.E. (1984). The Ontogenesis of Human Social Signals: from Biological Imperative to Symbol Utilization. In N. Fox and R. Davidson (Eds.), *The Psychobiology of Affective Development* (pp.161-206). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Michalson, L. and Lewis, M. (1985). What Do Children Know About Emotions and When Do They Know It? In M.Lewis & C.Saarni (Eds.), *The Socialization of Emotions* (pp. 117-139). New York: Plenum Press.
- Nelson, C.A. (1987). The Recognition of Facial Expressions in the First 2 Years of Life: Mechanisms of Development. *Child Development*, 58, 889-909.
- Russel, J.A. (1990). The Preschooler's Understanding of the Causes and Consequences of Emotion. *Child Development*, 61, 1872-1881.
- Sayıl, M. (1996). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Yüz İfadelerini Tanıma ve Çizme Becerileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 36, 61-69.
- Sayıl, M (2001). Children's Drawings of Emotional Faces. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 4, Nov 493-507
- Walden, T. and Field, T. (1982). Discrimination of Facial Expressions by Preschool Children. *Child Development*, 53, 1312-1319.
- [White, W.F. and Human S. (1976). Relationship of Self-Concept of Three, Four, Five Year Old Children with Mother, Father and Teacher Percept. *J Psychol*, 92, 191-194.